

PRZYKŁAD SPRAWY
KARNEJ Z ZAKRESU
ARCHEOLOGII

MARCIN SABACIŃSKI

ZNISZCZENIE OSADY KSIĄŻĘCEJ W JAKUSZOWICACH

Na zdjęciu widoczna studnia, której nienaturalna wysokość obrazuje poziom dokonanej niwelacji. Fot. M. Sabaciński

VANDALISATION OF THE JAKUSZOWICE PRINCES' SETTLEMENT

The Jakuszowice near Kazimiera Wielka archeological site in the Świętokrzyskie voivodship is one of the most important immovable places of this kind in Poland. The text of the entry into the historic object register of 1986 describes it as a key place for many issues connected with the Roman period, which only confirms the outstandingly remarkable value of this site that has always been universally acknowledged among researchers. Information on the work done in Jakuszowice has for many years been an essential element included in academic archeology handbooks covering the Roman influence and the migration of human populations.

In the spring of 2012 the area on the site encompassing two plots that had been entered into the register of historic objects had been trespassed and illegally levelled. The ground was dug to the depth of from 60 cm to 1.5 metres. After intervention of the art conservator's services, legal action was taken, which led to a lawsuit and the guilty verdict. The article goes into the details of how this case was conducted. It is one of the few lawsuits which can be set as an example of how to run police investigation and prosecution cases when dealing with perpetrators who meddled with protected archeological sites. Those found guilty were given suspended prison sentences and given fines, the proceeds from which will be used to protect historic property. The text has been illustrated with photographs from the conservation commission and maps attached to the entry into the register of historic objects.

Osada książęca z okresu wpływów rzymskich i wędrowek ludów w Jakuszowicach k. Kazimierzy Wielkiej jest jednym z najważniejszych stanowisk archeologicznych w Polsce i zabytkiem znaczącym na tle Europy. W 1911 r. odkryto w tej miejscowości bogato wyposażony pochówek mężczyzny należącego do miejscowej arystokracji plemiennej powiązanej z Hunami, a w jego sąsiedztwie osadę, która odpowiadała mu chronologicznie¹. Okazało się, że wspomniana osada funkcjonowała także w okresie przedrzymskim i wpływów rzymskich², a przeprowadzone badania archeologiczne ujawniły wyjątkowe bogactwo i rozległe kontakty kulturowe jej mieszkańców, trwające przez cały ten czas. Stanowisko nr 2 w Jakuszowicach trafiło do podręczników akademickich i stało się punktem odniesienia wielu ustaleń naukowych oraz kamieniem milowym archeologii Europy barbarzyńskiej.

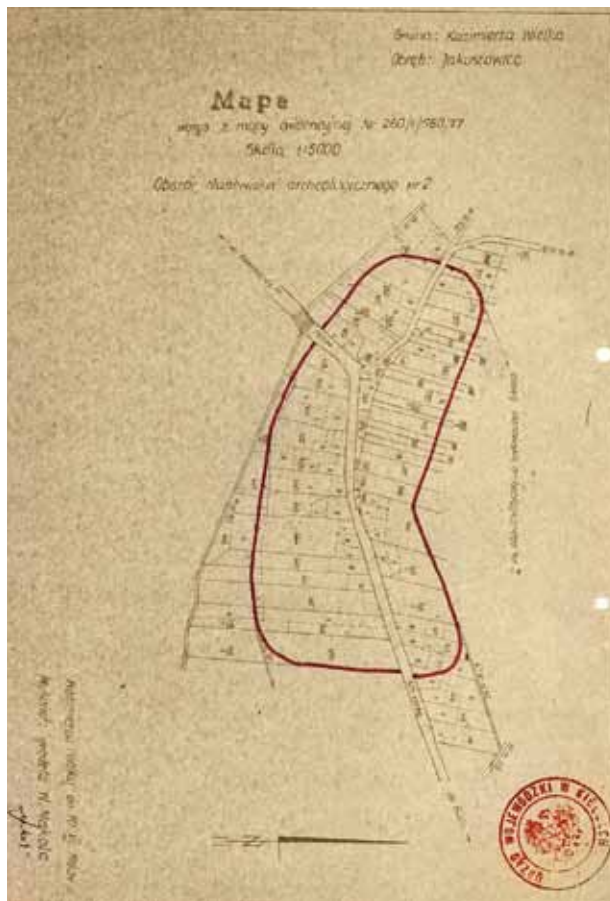
W dniu 6 sierpnia 1986 r., decyzją wojewódzkiego konserwatora zabytków osadę wpisano do rejestru zabytków archeologicznych ówczesnego województwa kieleckiego pod numerem „63 Dział Aa”. Ochroną objęto obszar ok. 8 ha; granice wpisu zaznaczono na planie katastralnym będącym częścią decyzji, a w sentencji wpisu zobowiązano wszystkich właścicieli do informowania służb konserwatorskich z rocznym wyprzedzeniem o wszelkich planowanych pracach ziemnych.

W obrębie stanowiska prowadzone były przez wiele lat archeologiczne badania wykopaliskowe, zarówno w okresie poprzedzającym wpis, jak i po nim. To właśnie dzięki obecności

naukowców realizujących prace badawcze na terenie osady udało się zaobserwować zniszczenia substancji zabytkowej i podjąć właściwą reakcję. Pod koniec 2011 r. Świętokrzyski Zarząd Dróg Wojewódzkich ogłosił przetarg na przeprowadzenie ratowniczych badań archeologicznych przy rozbudowie drogi prowadzącej przez stanowisko nr 2 w Jakuszowicach. Firma, która wygrała ten przetarg i przystąpiła w kwietniu 2012 r. do pracy, zgłosiła wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków w Kielcach nieprawidłowości. Okazało się, że wstępne pomiary ukształtowania terenu dokonane przed badaniami znacznie odbiegają od danych zawartych w dokumentacji konserwatorskiej. Porównanie planu sytuacyjno-wysokościowego, wykonanego przy okazji przygotowywania wpisu do rejestru zabytków, ze stanem obecnym dowiodło, że z obszaru stanowiska „zniknęły” nawarstwienia ziemne o miąższości³ około jednego metra. Wizja lokalna pracowników Inspekcji Archeologicznej świętokrzyskiego WUOZ, która miała miejsce jeszcze w kwietniu 2012 r., wykazała, że naruszenie zabytkowych warstw ziemnych w rzeczywistości miało miejsce w obrębie dwóch działek ewidencyjnych, z czego na jednej usunięto nawarstwienia o miąższości od 1,5 m do 60 cm, a na sąsiedniej dokonano przekształceń terenu i powstał na niej budynek nieodnotowany w dokumentacji konserwatorskiej. Można było przypuszczać, że niwelacje na pierwszej z działek są wstępem do prac budowlanych, jednak urząd konserwatorski nie został powiadomiony o żadnej z tych inwestycji i nie konsultował ich. W trakcie inspekcji skoncentrowano się przede wszystkim

na kontroli stanu zabytku na pierwszej z działek, ponieważ obserwacje na drugiej utrudniało jej pełne zagospodarowanie (chodniki, krzewy i in.). Jednocześnie badania rozpoczęte przez firmę archeologiczną pracującą przy rozbudowie drogi wykazały, że na pierwszej z działek zachowały się jeszcze – pomimo tak znacznej destrukcji stanowiska – spągi⁴ obiektów archeologicznych, co jednoznacznie dowodziło, iż naruszony teren nie był jałowy i bez wątplenia zawierał zabytkowe nawarstwienia i materiał ruchomy. Informacje zebrane od okolicznych mieszkańców wskazywały, że zniszczenia miały miejsce w 2010 lub 2011 r., a teren stanowiska jest regularnie przeczesywany przez nielegalnie działających poszukiwaczy skarbów. Okresu, w którym dokonano przekształceń na sąsiedniej działce, nie udało się ustalić. Wynikiem przeprowadzonej wizji lokalnej było powiadomienie o popełnieniu przestępstwa zniszczenia nieruchomego zabytku archeologicznego⁵ na obu działkach poprzez niwelację terenu oraz przez nielegalne poszukiwanie zabytków. Prokuratura Rejonowa w Busku-Zdroju przyjęła zawiadomienie i rozpoczęła działania. Pracownicy inspekcji archeologicznej zostali przesłuchani jako świadkowie, a – w następstwie poczynionych ustaleń – wątki zniszczeń przez nielegalne poszukiwania zabytków oraz destrukcji wskutek samowolnego zagospodarowania sąsiedniej działki zostały wydzielone do odrębnych postępowań. Ostatecznie postępowania te umorzono⁶ i skoncentrowano się na głównym wątku. W lipcu 2012 r. przeprowadzono na spornym terenie kolejną inspekcję konserwatorską w obecności przedstawicieli prokuratury i policji, a uczestniczyli w niej obok reprezentantów WUOZ naukowcy z Instytutu Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, pracownicy firm archeologicznych prowadzących badania w Jakuszowicach, przedstawiciel Urzędu Miasta i Gminy Kazimierza Wielka oraz pracownik Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Wynik kontroli potwierdził w pełni wcześniejsze ustalenia. Zebrana dokumentacja pozwoliła na sformułowanie aktu oskarżenia i w dniu 30 listopada 2012 r. Sąd Rejonowy w Busku-Zdroju VI Zamiejscowy Wydział Karny z siedzibą w Kazimierzy Wielkiej wydał wyrok⁷. Właścicielka działki została skazana za nieumyślne zniszczenie zabytku przez zlecenie niwelacji terenu na karę sześciu miesięcy pozbawienia wolności w zawieszeniu na trzy lata oraz nakładkę w kwocie 4500 zł na rzecz Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

Przebieg tej sprawy wymaga kilku słów komentarza. Zmiana kwalifikacji czynu na nieumyślne zniszczenie zabytku uwzględniała podeszły wiek i ogólny stan percepcji oskarżonej, która mogła niewłaściwie zrozumieć fakt wpisania nieruchomości do rejestru lub nie przyjąć tego do wiadomości. Prokuratura ściśle

Załącznik mapowy z decyzji o wpisie Jakuszowic do rejestru zabytków archeologicznych. Fot. archiwum NID

współpracowała z przedstawicielami Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, który dodatkowo skorzystał z możliwości wystąpienia jako oskarżyciel posiłkowy⁸. Zeznania inspektorów ds. archeologii oraz protokoły inspekcji konserwatorskich zostały uznane za tak wyczerpujące, że nie powołano żadnych innych biegłych. Nie dokonywano również szczegółowej wyceny strat, która jest stałym elementem w sprawach karnych dotyczących mienia i decyduje o kwalifikacji czynu jako przestępstwo lub wykroczenie. Było to również wynikiem współpracy z pracownikami urzędu konserwatorskiego, którzy stale podkreślali wyjątkową wartość zniszczonego zabytku. Przykład Jakuszowic wskazuje, jak ważny w sprawach karnych w zakresie dziedzictwa jest czynny udział wojewódzkiego konserwatora zabytków. Konserwator jako specjalista może właściwie pokierować procesem gromadzenia dowodów, a jego wsparcie może także znacznie uprościć prowadzone postępowanie dzięki uniknięciu konieczności powoływania biegłych i prowadzenia skomplikowanych wycen strat materialnych. Liczba spraw karnych związanych ze zniszczeniami stanowisk archeologicznych w trakcie inwestycji jest bardzo niska i nie odzwierciedla rzeczywistej skali problemu, a ich prowadzenie wciąż przysparza wiele trudności. Opisywana sprawa jest przypadkiem modelowym i może służyć jako przykład dobrych praktyk. Jednakże nie należy go odczytywać jako sukces poza sferą egzekucji prawa. Zniszczenie substancji zabytkowej jest procesem, którego nie da się odwrócić i osada księżęca w Jakuszowicach została zubożona bezpowrotnie. Jednocześnie wyrok wydany na osobę w podeszłym wieku, z ograniczoną percepcją i bez wątplenia działającą z inicjatywy osób trzecich, jest egzemplifikacją niebudzącą satysfakcji. Jednak

dura lex sed lex. Przykład Jakuszowic powinien służyć jako przestroga dla osób lekceważących prawo ochrony zabytków.

PRZYPISY

- ¹ Datowano je na V wiek po Chrystusie, czyli wczesny okres wędrówek ludów.
- ² Od V wieku przed Chrystusem do IV w. po Chrystusie. Umowną cezurą końca okresu wpływów rzymskich jest rok 476, data upadku Cesarstwa Zachodniorzymskiego.
- ³ Miąższość to określenie na „głębokość” warstw ziemnych.
- ⁴ Spągi to określenie na dolne części obiektów. Mianem obiektów w archeologii określane są relikty konstrukcji i jam ziemnych, a nie artefakty, tak jak można by było przypuszczać.
- ⁵ Art. 108 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 23 lipca 2003 r.
- ⁶ Budynek i przekształcenia w obrębie nieruchomości dokonane zostały w okresie, który spowodował przedawnienie się karalności, a do rozwinięcia wątku nielegalnych poszukiwań zabrakło dostatecznych informacji o tym procederze.
- ⁷ Sygnatura Akt II K 250/12.
- ⁸ Zgodnie z art. 95 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.